

**COURSE «BANK AUDITING»
LECTURE #4**

PLANNING IN BANK AUDITING

Rizaev N.K. - DSc

**“БАНК АУДИТИ” ФАНИ
4-МАВЗУ
БАНК АУДИТИНИ РЕЖАЛАШТИРИШ**

РИЗАЕВ Н.К - DSc

Режа:

- 1. Банкларда аудитни режалаштиришнинг мақсади ва вазифалари**
- 2. Банк аудитини режалаштириш босқичлари**
- 3. Банкларда аудит дастури**

Таянч сўз ва иборалар: Банкларда аудит режаси, аудит режасининг турлари, аудит режасининг шакллари, тамойиллар, аудит режалаштириш босқичлари, банкларда аудит дастурини тузиш, банк аудити дастурининг таркиби, аудит хулосаси ва ҳисоботи.

1. Банкларда аудитни режалаштиришнинг мақсади ва вазифалари

Ўзбекистон Республикаси тижорат банклари фаолиятининг ички аудитини ташкил этишда асосий ва бирламчи масалалардан бири аудиторлик текширувларини режалаштириш ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан халқаро тажрибага кўра аудиторлик текширувини режалаштириш масаласига алоҳида эътибор қаратилиб, аудиторлик жараёнини режалаштириш ва аудит дастурини тузиш масаласи аудит текширувини тўғри ва ўз вақтида амалага ошириш имкониятини яратади.

Умуман, аудит жараёнининг режаси ва дастури тузилиши ва таркиби масалалари аудитнинг халқаро стандартларида белгиланган. Аудитнинг халқаро стандарти бўйича аудит жараёнини режалаштириш масаласи АХС 30036 “Молиявий ҳисоботлар аудитини режалаштириш” номли стандарт 2004 йил 15 декабрь санасидан кейинги молиявий ҳисоботлар аудитини режалаштириш жараёнида қўлланилади.

Ушбу стандарт қуйидаги қисмлардан иборат бўлиб, унда кириш, келишув бўйича дастлабки ишлар, ишларни режалаштириш, дастлабки аудиторлик

келишувлари бўйича қўшимча кўриб чиқишлар каби масалаларни ўз ичига олган. Аудиторлик текширишни режалаштириш Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан рўйхатга олинган 10.11.1999 йил. 837-сонли, Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан тасдиқланган 14.07.1999 йил. 54-сон буйруғига мувофиқ аудитнинг миллий стандарти (АМС) № 3 “Аудитни режалаштириш” номли стандартга мувофиқ тартибга солинади. Тижорат банклари фаолиятининг ташқи аудитида, айниқса, банкнинг молиявий ҳисобот аудитини режалаштириш пайтида аудиторлик ташкилотлари томонидан қўлланиладиган меъёрларни белгилаш аудитнинг мақсади ҳисобланади.

Ушбу стандартга кўра, аудит жараёнини режалаштириш аудит ўтказишнинг бошланғич босқичи ҳисобланиб, аудит ўтказишнинг кутилаётган ҳажми, жадваллари ва муддатларини кўрсатган ҳолда аудиторлик ташкилоти томонидан аудитнинг умумий режасини ишлаб чиқишдан, шунингдек, аудиторлик ташкилоти томонидан тижорат банкининг молиявий ҳисоботи тўғрисида ҳолис ва асосли фикр шакллантирилиши учун зарур бўлган аудиторлик қонун-қоидаларини амалга ошириш ҳажми, турлари ва изчиллигини белгилайдиган аудиторлик дастурини ишлаб чиқишдан иборат бўлади.

Аудитни режалаштиришни аудиторлик ташкилоти аудитни ўтказишнинг умумий қоидаларига, шунингдек, қуйидаги хусусий қоидаларга мувофиқ ўтказиши керак, яъни:

1. Режалаштиришнинг комплекслиги.
2. Режалаштиришнинг узлуксизлиги.
3. Режалаштиришнинг мақбуллиги.

Аудитни режалаштиришнинг комплекслиги қоидаси бирламчи режалаштиришдан бошлаб аудитнинг умумий режаси ва дастурини тузишга қадар режалаштириш барча босқичларининг ўзаро боғланган ва уйғун бўлиши таъминланишини тақозо этади.

Аудитни режалаштиришнинг узлуксизлиги қоидаси аудиторлар гуруҳига ўзаро боғланган топшириқларни белгилаш ва режалаштириш босқичларини муддатлар ҳамда ҳўжалик юритувчи турдош субъектлар (алоҳида балансга ажратилган таркибий бўлинмалар, филиаллар, ваколатхоналар, шўъба жамиятлар) бўйича балансда ўз ифодасини топади.

Аудит узоқ вақт даврга режалаштирилганда ҳўжалик юритувчи субъектнинг аудиторлик кузатуви бир йил давомида амалга оширилса, аудиторлик ташкилоти ҳўжалик юритувчи субъектнинг молия-ҳўжалик фаолиятидаги ўзгаришларни ва оралик аудиторлик текширувлар натижаларини ҳисобга олган ҳолда аудитни ўтказиш режа дастурларига ўз вақтида тузатишларни киритиши керак бўлади. Аудитни режалаштиришнинг мақбуллиги қоидаси шундан иборатки, режалаштириш жараёнида аудиторлик ташкилоти аудиторлик ташкилотининг ўзи белгилаган мезонлар асосида аудит умумий режаси ва дастурининг мақбул вариантини танлаш имконияти учун режалаштиришнинг вариантлилигини таъминлаши керак.

2. Банк аудитини режалаштириш босқичлари

Аудитни режалаштириш пайтида аудиторлик ташкилоти қуйидаги асосий босқичларни ажратиши керак:

1. Аудитни дастлабки режалаштириш.
2. Аудитнинг умумий режасини тайёрлаш ва тузиш.
3. Аудит дастурини тайёрлаш ва тузиш.

Аудитни самарали режалаштириш учун аудиторлик ташкилоти хўжалик юритувчи субъект раҳбарияти билан аудитни ўтказишда боғлиқ асосий ташкилий масалаларни келишиб олиши керак.

Дастлабки режалаштириш босқичида аудитор хўжалик юритувчи субъектнинг молия-хўжалик фаолияти билан танишиши ва қуйидагилар тўғрисида ахборотга эга бўлиши шарт:

1. Хўжалик юритувчи субъектнинг хўжалик фаолиятига таъсир кўрсатадиган, умуман, мамлакат (минтақа)даги иқтисодий вазиятни ва унинг тармоқ хусусиятларини акс эттирадиган ташқи омиллар ҳақидаги.

2. Хўжалик юритувчи субъектнинг хўжалик фаолиятига таъсир кўрсатадиган, унинг индивидуал хусусиятлари билан боғлиқ ички омиллар ҳақидаги.

3. Аудитор қуйидагилар билан ҳам танишиши керак:

- а) хўжалик юритувчи субъектнинг ташкилий-бошқарув тузилиши;
- б) ишлаб чиқариш фаолияти турлари ва ишлаб чиқарилаётган маҳсулот номенклатураси;
- в) капитал таркиби ва акциялар курси (хўжалик юритувчи субъект акциялари котировкаланиши керак бўлган ҳолда);
- г) маҳсулот ишлаб чиқаришнинг чекланиши хусусиятлари;
- д) рентабеллик даражаси;
- е) хўжалик юритувчи субъектнинг асосий харидорлари ва таъминотчилари;
- ж) ташкилот тасарруфида қоладиган фойдани тақсимлаш тартиби;
- з) шўъба ва тобе ташкилотлар мавжудлиги; и) хўжалик юритувчи субъект томонидан ташкил этилган ички назорат тизими;
- к) ходимлар меҳнатига ҳақ тўлашни шакллантириш қодалари.

Аудитор учун қуйидагилар хўжалик юритувчи субъект тўғрисида ахборот олиш учун манба ҳисобланаши керак:

1. Хўжалик юритувчи субъект устави.
2. Хўжалик юритувчи субъектни рўйхатга олиш тўғрисидаги ҳужжатлар.
3. Кузатув ва (ёки) ижроия органлари акциядорлар йиғилишларининг ёхуд хўжалик юритувчи субъектнинг бошқа шу сингари бошқарув органлари мажлислари баённомалари.
4. Хўжалик юритувчи субъектнинг ҳисоб сиёсатини ва унга ўзгартиришлар киритишни тартибга солувчи ҳужжатлар.
5. Бухгалтерия ва молиявий ҳисоботлари.
6. Статистика ҳисоботлари.

7. Хўжалик юритувчи субъект фаолиятини режалаштириш ҳужжатлари (режалар, сметалар, лойиҳалар).

8. Хўжалик юритувчи субъектнинг контрактлари, шартномалари, битимлари.

9. Аудитор маслаҳатчиларининг ички ҳисоботлари.

10. Ички фирма йўриқномалари.

11. Солиқ текширувлари материаллари.

12. Суд даъволари материаллари.

13. Хўжалик юритувчи субъектнинг ишлаб чиқариш ва ташкилий тузилишларини тартибга соладиган ҳужжатлар, унинг филиаллари ва шўъба жамиятлари рўйхати.

14. Хўжалик юритувчи субъект раҳбарияти ва ижрочи ходимлари билан суҳбатлардан олинган маълумотлар.

15. Хўжалик юритувчи субъектни, унинг асосий участкалари, омборларини кўздан кечиришда олинган ахборот.

Дастлабки режалаштириш босқичида аудиторлик ташкилоти аудитни ўтказиш имкониятини баҳолайди. Агар аудиторлик ташкилоти аудитни ўтказишни мумкин деб ҳисобласа, у аудитни ўтказиш учун штатни шакллантиришга ўтади.

Аудиторлар гуруҳига кирадиган мутахассислар таркибини режалаштириш пайтида аудиторлик ташкилоти қуйидагиларни ҳисобга олиши шарт:

1. Аудитнинг ҳар бир босқичи: тайёргарлик, асосий ва якунлаш босқичи иш вақти бюджетини.

2. Гуруҳ ишининг тахмин қилинаётган муддатларини.

3. Гуруҳнинг миқдорий таркибини.

4. Гуруҳ аъзоларининг мансаб даражасини.

5. Гуруҳ ходимларининг ворислигини.

6. Гуруҳ аъзоларининг малака даражасини. Демак, ушбу масалалар аудиторлик ташкилотлари томонидан аудиторлик жараёнларини режалаштириш, унинг умумий режаси ва дастурини тузиш масалларига бағишланган.

Лекин тижорат банклари ички аудитида ушбу масалаларга биров бошқачароқ ёндашувни талаб қилади ва улар банкнинг хусусиятидан келиб чиқиб тузилади. Ички аудит жараёнида энг биринчи қилинадиган ишлардан бири ички аудит департаменти ёки бўлимнинг умумий режасини тузиб олиш ҳисобланади. Тижорат банкларида ички аудит томонидан аудит умумий режаси ва дастурини ишлаб чиқишга киришаркан, шунингдек, ўтказилган тахлилий амалларнинг натижаларига асосланиши керак. Тахлилий амалларни ўтказиш ёрдамида ички аудит томонидан аудиторлик текшируви учун аҳамиятли бўлган соҳаларни аниқлаши керак.

Тижорат банклари аудитини режалаштириш жараёни иқтисодчиолим У.Сахабов. томонидан қуйидагича гуруҳлаштирилган:

кириш қисми,

тайёргарлик қисми ва якуний қисм.

Ички аудитнинг умумий йиллик режасини кўриб чиқадиган бўлсак, уни тузишда асосий эътибор бериладиган масалалар банкнинг ички структураси, асосий вазифалар, тадбирлар режаси каби масалаларни кўриб чиқиш керак.

Ушбу масалага таъсир қилувчи омилларни 3 қисмга бўлиб кўриб чиқишимиз мумкин:

1. Текшириш ўтказиладиган филиаллар ва бўлинмаларнинг таркибий тузилмаси, аудит жараёнида кўриб чиқиладиган алоҳида масалалар;

2. Аудит томонидан текширишдан кейин тавсияларни бажариш бўйича мониторинг ўтказилиши;

3. Аудит хизмати фаолияти билан боғлиқ тадбирлар. Йиллик режани тузишда ҳар бир аудит текшируви ва аудиторлик ҳисоботларини тузиш, қўйилган вазифа ва тадбирларни амалга ошириш учун зарур бўлган кунлар, меҳнат, молиявий ва материал ресурслар характериға қараб режаға тузатиш киритиш масалаларини ўз ичига олади.

Шундай қилиб, йиллик аудит режаси ресурслар менежменти, аудит ўтказиш муддатига эътибор қаратилади. Аудит умумий режаси ва дастурини тайёрлаш жараёнида тижорат банки ички аудити томонидан текширлаётган филиал ва бўлинмада амал қилаётган ички назорат тизимининг самарадорлигини баҳолайди ва ички назорат тизими рискинни (назорат рискинни) баҳолашни амалга оширади. Агар ички назорат тизими нотўғри ахборот пайдо бўлгани тўғрисида ўз вақтида огоҳлантирса, шунингдек, нотўғри ахборотни аниқласа, уни самарадор деб ҳисоблаш мумкин.

Ички назорат тизимининг самарадорлигини баҳоларкан, тижорат банки ички аудити аудиторлик далилларининг етарли миқдорини тўплаши шарт. Аудит умумий режаси ва дастурини тайёрлаш пайтида тижорат банки ички аудити молиявий ҳисоботни ишончли деб ҳисоблаш имконини берадиган жиддийлик ва аудиторлик рискининг унинг учун мақбул даражасини белгилаши керак. Аудиторлик рискинни режалаштириш жараёнида, ички аудит департаменти томонидан филиал ва бўлинмаларнинг фаолиятдан қатъи назар, ушбу аудиторлик текширувига хос бўлган ажралмас риск ва назорат рискинни белгилайди.

Белгиланган рисклар ва жиддийлик даражаси ёрдамида ички аудит томонидан аудиторлик текшируви учун аҳамиятли соҳаларни аниқлайди ва зарур аудиторлик амалларини режалаштиради. Аудит жараёнида режалаштириш пайтида белгиланган аудиторлик рисқи ва жиддийлик даражасининг ўзгаришиға таъсир кўрсатадиган ҳолатлар юзаға келиши мумкин. 75 Ички аудит томонидан бажараётган амалларнинг натижаларини умумий режа ва дастурни тайёрлаш пайтида батафсил ҳужжатлаштириш керак, чунки мазкур натижалар аудитни режалаштириш учун асос ҳисобланади ва бутун аудит жараёни давомида ишлатилиши мумкин.

Аудит ўтказилиши жараёнида ички аудит гуруҳи раҳбарида умумий режанинг айрим қоидаларини қайта кўриш учун асослар пайдо бўлиши мумкин.

Режага киритилаётган ўзгартишларни, шунингдек, ўзгартишлар сабабларини аудитор батафсил ҳужжатлаштириши керак.

Тижорат банкларининг ички аудит хизмати фаолияти аудиторлик текширувлари ўтказишнинг йиллик стратегик режасини ишлаб чиқиш, мавжуд маълумотларни ўрганиш ва таҳлил қилиш, аудит натижалари ҳақидаги маълумотларни манфаатдор томонларга тақдим этиш, аниқланган камчиликларнинг тузатилиши ва тавсияларнинг бажарилишини назорат қилишни ўз ичига олади.

Ички аудиторлик текширувларининг бир нечта турлари мавжуд бўлиб, уларни қуйидагича туркумлаш мумкин:

1. Молиявий аудит. Молиявий аудитнинг мақсади тижорат банкларида ташкил этилган бухгалтерия тизими ва маълумотларнинг ишончлилиги ҳамда йиллик ва чораклик молиявий ҳисоботларда акс эттирилган пул суммаларининг тўғрилигини текширишдан иборат.

2. Мавжуд меъёрий ҳужжатларга амал қилинишини текшириш. Бу аудитнинг мақсади ҳисоботнинг мавжуд қонунчилик ва меъёрий ҳужжатларга ҳамда қабул қилинган сиёсат ва процедураларга мувофиқлигини текширишдан иборат.

3. Операцион аудит. Операцион аудитнинг мақсади банкдаги тизим ҳамда процедураларнинг сифати ва мақсадга мувофиқлигини текшириш, ташкилий тузилмани танқидий таҳлилдан ўтказиш ҳамда методологик материаллар ва моддий маблағларнинг қўйилган вазифалар учун етарли эканлигини баҳолашдан иборат.

4. Бошқарув аудити. Бошқарув аудитининг мақсади банк олдида турган вазифалар доирасида бошқарув функциялари сифатини баҳолашдан иборат. Ички аудит хизмати тижорат банклари фаолиятининг барча йўналишларини таҳлил қилади ва баҳолайди. Шунинг учун ички аудит хизмати ходимлари ўз эътиборларини фақат битта йўналишда иш олиб боришга қаратмайдилар ва уларнинг нуқтаи назаридан қўйилган аудиторлик вазифаларини ҳал қилиш учун энг маъқул саналган аудит турини бажарадилар.

Бундан ташқари, ички аудит хизмати банкнинг турли бўлимларида аудиторлик текширувлари ўтказиш билангина 76 кифояланмайди. Ички аудит хизмати ходимлари барча бўлимларнинг банк операцияларини ўтказиш билан боғлиқ фаолиятини таҳлил қилиш орқали банк операциялари аудитига алоҳида эътиборни қаратадилар.

Тижорат банкларида ички аудит хизмати қуйидаги жараёнларни расмийлаштириш имконини берувчи методикани ишлаб чиқади ва амалда қўллайди:

– Банкларда аудиторлик рискларини баҳолаш ва аудиторлик текширувларини режалаштиришни.

– Тижорат банкларида қўлланиладиган аудиторлик ёндашувини. – Банкнинг ички назорат тизимини баҳолашни.

– Тижорат банкларида маълумотларни ҳисобга олиш ва ҳужжатларни расмийлаштириш тизимини.

Кўрсатилган методика тўлиқ ҳужжатлаштирилиб, ички аудит хизмати раҳбарияти ва ходимларига маълум қилиниши лозим.

Аудиторлик текширувлари стратегик режасининг мақсади

– ҳужжат кўринишида расмийлаштирилган аудиторлик текширувлари режаси кўйидаги мақсадларга эришиш учун хизмат қилади:

– таҳлилий амалларни бажариш тартибини енгиллаштиради ва Банк бошқаруви Раисига аудитнинг устивор йўналишларини тасдиқлашига ёрдам беради;

– ички аудит хизматини текширилаётган банк фаолияти соҳасига хос бўлган рискларнинг таҳлиliga аудиторлик ёндашувларини яхшироқ тушуниш ва режалаштиришнинг самарали методикаси билан таъминлайди;

– аудитни бундан буён режалаштириш жараёнини енгиллаштиради;

– йиллик режага киритилувчи ўзгартиришларни тушунтириш, ҳужжатлаштириш ва асослашга ёрдам беради. Банкда ички аудит ўтказиш методикаси рискни баҳолаш тамойилига асосланиши лозим.

Шундай қилиб, ички аудит хизмати бутун эътиборини банк фаолиятининг:

– энг кўп ички рисклар (фаолият турлари бўйича) бўлган; – рискларга таъсирчанлиги даражаси (назорат тизимларининг сифати пастлиги оқибатида) юқори бўлган соҳаларини текширишга қаратади. Банк фаолиятида мунтазам равишда ҳар хил ўзгаришлар рўй беради: янги хизмат турлари пайдо бўлади, банкнинг корпоратив тузилмасида ўзгаришлар содир бўлади, банк раҳбарияти янги фармойишлар чиқаради, янги банк технологиялари пайдо бўлади, Марказий банк турли меъёрий ҳужжатлар чиқаради.

Бу омилларнинг барчаси аудиторлик текширувларининг йиллик стратегик режасини ишлаб чиқиш жараёнида ҳисобга олиниши керак. Шундай қилиб, ички аудит хизмати ҳар йили кўрсатилган масалаларга ва уларнинг ички аудит органлари фаолиятига таъсирига эътибор бериши лозим. Бинобарин, ички аудит хизмати: – банк фаолиятининг қайси йўналишлари аудит предметини ташкил қилиши (аудиторлик текширувларини режалаштириш); – аудит қай тарзда ўтказилиши (аудит методикаси)ни белгилаб олиши керак бўлади.

Аудиторлик текширувларининг йиллик стратегик режасини ишлаб чиқиш жараёни тўрт босқичга бўлиниши мумкин:

1. Жорий йил учун аудит предметини ташкил қилувчи банк фаолияти йўналишларини белгилаш.

2. Ички аудит текширишини режалаштирилаётган банк фаолияти йўналишларига хос бўлган рискларни баҳолаш.

3. Ички аудит хизмати ихтиёрида мавжуд банк фаолиятининг аниқ йўналишлари, жумладан, ички назорат тизимлари сифатига доир маълумотларни ўрганиш. Ишончли ички назорат тизимини жорий қилиш ва унинг ишини таъминлаш йўли билан ички рискларни бошқариш мумкин.

4. Аудит ҳажмлари ва даврийлигига доир хулоса тақдим этиш. Бундай ёндашув асосий текширувни банкнинг риск даражаси юқори бўлган ёки аудит кўпроқ фойда берадиган бўғинларида ўтказиш учун қўлланади. Риск даражаси паст бўлган фаолият йўналишлари кам текширилади ёки у қадар мукамал текширилмайди.

Аудит ўтказиш йўналишларини аниқлаб, улар билан боғлиқ рисклар даражаси баҳоланганидан сўнг, Ички аудит хизмати текширувларнинг кетма-кетлигини белгилаши ва уларни ўтказиш учун зарур иш тажрибасига эга бўлган аудиторларни тайинлаши лозим. Бу иш ҳар йилги иш режаси асосида амалга оширилади.

Ички аудиторларнинг йиллик иш режаси камдан-кам ҳоллардагина фақат мавжуд рисклар асосида белгиланади. Бунда бошқа фикрмулоҳазаларни, айнан:

- банк кенгашининг маълум йўналишларни аудит қилиш ҳақидаги қарори;
- марказий банк ва банк фаолиятини тартибга солувчи бошқа органлар томонидан юборилган ташқи аудит ўтказиш тартибига қўйилган талаблар, ички аудитни амалга ошириш тартиблари бўйича йўриқномалар;
- банк юқори раҳбариятининг эътиборини тортган ҳолатлар бўйича шошилинч ички аудит томонидан амалга ошириладиган текширувни эътиборга олиш керак бўлади.

3. Банкларда аудит дастури

Тижорат банклари капиталининг етарлилигини текширишда ташқи аудиторлар бевосита ички аудит билан ўзаро ҳамкорлиги, бир-бирини тушуниши ва маълум аудиторлик текширувлари ўтказиш тажрибасига асосланиши лозим. Чунки аудит ўтказиш жараёнида рисклар пайдо бўлиб, уларни тўғри баҳолаш ва уларнинг салбий оқибатларининг олдини олиш бўйича ишларни амалга ошириш лозим.

Шу сабабли тижорат банклари фаолиятига халқаро молиявий ҳисобот стандартлари тамойилларининг кенг жорий қилиниши ички ва ташқи аудит хизматларининг янада яқинроқ ҳамкорлик қилишига имконият яратмоқда. Банкларда МҲХСнинг жорий қилиниши иккала томонга янада кўпроқ қулайликлар бериши лозим, чунки ички аудиторлар маълум банкда тўплаган иш тажрибаларини ўртоқлашишлари ва ташқи аудиторлар билан яқин ҳамкорлик қилиш жараёнида билим ва малакаларини оширишлари мумкин.

Бунинг натижасида ташқи аудиторлар аудиторлик текширувларини ўтказишга камроқ вақт сарфлайдилар, бу эса аудиторлик хизматларининг қийматига таъсир кўрсатади. Ташқи аудитор нуқтаи назаридан ички аудитор билан ҳамкорлик уларга қатор қулайликлар яратади, яъни банк фаолияти ва операцияларини яхшироқ тушуниш ҳамда ташқи аудит жараёнида қайта ўтказиладиган тестлар сонини минималлаштириш имконини беради. Бундан ташқари, ташқи аудиторнинг ички аудитор иш натижалари тўғрилигига бўлган ишончи уларга банк фаолияти масалаларининг янада кенг доирасини қамраб олиш имконини беради. Бундай амалиёт банк филиаллари тизими янада

кенгайганида, молиявий хизматларнинг мураккаблиги ортиб, бунинг оқибатида аудитга бўлган эҳтиёж ошганида айниқса фойдали бўлади.

Бу жараённинг ривожланиши, яъни ташқи аудит билан ички аудитнинг ўзаро ҳамкорлигини ошириш, ташқи аудит томонидан ички аудит хизмати фаолиятига баҳо бериш учун халқаро аудит стандарти (ХАС 610) – “Ички аудит хизмати ишини кўриб чиқиш” 44 номли стандарт ишлаб чиқилган бўлиб, унда ички аудит хизматига ташқи аудитор томонидан қўйиладиган талаблар жумласига қуйидагилар киритилган:

Тижорат банкининг ички аудит хизмати ходимларининг иш сифати:

- Банк фаолиятини тушуниш.
- Банкнинг тегишли фаолият йўналишлари бўйича иш тажрибасининг мавжудлиги.
- Ички аудит соҳасидаги иш тажрибаси.
- Қонун талабларига мувофиқ амалга оширилувчи бухгалтерия ҳисоби ва аудит масалаларини билиш.
- Иш тажрибаси ва касбий малакаси.
- Ходимларни ишга олиш ва уларнинг техник тайёргарлиги соҳасидаги сиёсати.

2. Ички аудит тизими томонидан тузиладиган ҳисобот тизими:

- Ички аудит хизмати раҳбари бевосита Банки Кенгаши олдида ҳисобот беради.
- Банк кенгаши ички аудит хизмати фаолиятига бирон-бир чекловлар ўрнатади.
- Ички аудит хизмати аудиторлик процедураларининг ҳажми ва турларини эркин режалаштириш ҳамда текширув натижалари бўйича ҳисоботлар тайёрлаш имкониятига эга.
- Аудиторлик ҳисоботларида кўтариладиган масалаларга Банк Кенгашининг муносабати қандай ва бу масалалар бўйича у қандай чоралар кўради?

3. Иш ҳажми ва касбий эҳтиёткорлик:

- Ички сиёсат ва процедуралар бўйича ҳужжатлар тайёрлашнинг мавжудлиги ёки мувофиқлиги. – Аудиторлик текширувлари жараёнида рискни таҳлил қилиш ва қаллоблик ҳолатларини аниқлаш.
- Иш ҳужжатларининг аҳволи, маълумотларнинг тушунарлилиги ва мантиқий тузилиши.
- Аудиторлик далилларини ҳужжатлаштириш.

Ушбу кўрсаткичларни тижорат банкларининг фаолиятини аудит қилишда қўллаш имконияти аудит жараёнини халқаро аудит стандартлари асосида ташкил этиш имкониятини беради. Шу сабабли, фикримизча, тижорат банкида ташқи аудит томонидан ички аудит хизмати иш фаолиятини кўриб чиқиш ва шу асосда тегишли хулосаларни аудиторлик ҳисоботида бериш лозим деб ўйлаймиз.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ibragimov A.K., Auditning xalqaro standartlari asosida tijorat banklarida ichki auditning tashkiliy asoslari. O'quv qo'llanma. – T.: Moliya. 2013. – 384 b.
2. Karaliyev T. Fayzullaeva M. Bankovskiy audit.TMI. 2014.
3. Yadgarova M., Qurbonov R. Bank auditi. Darslik. –T.: «IQTISOD-MOLIYA» 2019 y.
4. Tuychiyev A., Qo'ziyev I., Avloqulov A., Sherimbetov I., Avazov I. Audit. Darslik. – T.: “Iqtisod-Moliya”, 2019. – 530 b.
5. [Wally Smieliauskas](#), [Kate Bewley](#). Auditing: An International Approach Hardcover. McGraw-Hill Ryerson; 6 edition. 800 pages. 2014.
6. David O'Regan. International Auditing: Practical Resource Guide 1st Edition, Wiley; 1 edition, 312 pages. 2015.
7. Fayziyev Sh.N., Dusmurotov R.D., Karimov A.A., Qo'ziyev I.N., Avlokulov A.Z. Audit. Darslik. –T. OQTISOD-MOLIYA, 2015. -392 b.